

Gudstjänster som sänds digitalt och kollekt

1 Bestämmelser om gudstjänst och kollekt

Bestämmelser om Svenska kyrkans gudstjänster finns i kyrkoordningens femte avdelning *Gudstjänst*. I kap. 17 finns bestämmelser om *Gudstjänstliv*. **Inlednings-texten till 17:e kapitlet** lyder enligt följande.

Gudstjänsten är kyrkolivets centrum, där församlingen möter Gud i Ordet och sakramenten. Kyrkans dag för huvudgudstjänster är söndagen, eftersom Jesus Kristus uppstod på söndagen, Herrens dag.

Gudstjänsten är hela församlingens gåva och uppgift. Alla i församlingen är kallade att delta i gudstjänsten och komma med sina erfarenheter och livsfrågor till det gemensamma mötet med Gud. Kyrkorådet, församlingsrådet och kyrkoherden har gemensamt ansvar för gudstjänstlivets utformning och utveckling. Prästen, kyrkomusikern, kyrkvårdarna och den gudstjänstfirande församlingen gestaltar tillsammans varje enskild gudstjänst.

I gudstjänsten får tron näring genom förkunnelsen av evangeliet, firandet av den heliga måltiden och gemenskapen i bön och lovsång. De som firar gudstjänst sänds ut för att i vardagen vittna om evangelium och göra kärlekens gärningar, till mission och diakoni.

I 17 kap. 1 § om Svenska kyrkans gudstjänstliv stadgas följande.

I församlingen ska gudstjänst firas i form av den allmänna gudstjänsten, kyrkliga handlingar och andra gudstjänster.

I 17 kap. 2 § om Gudstjänstens öppenhet och tillgänglighet stadgas följande.

Svenska kyrkans gudstjänster är öppna för alla. Den som tillhör Svenska kyrkan har rätt att i sin församling bli delaktig av de kyrkliga handlingarna dop, bikt, konfirmation, vigsel och begravning enligt vad som föreskrivs i denna kyrkoordning. Bestämmelser om möjligheterna att i en annan församling bli delaktig av kyrkliga handlingar finns i 22–24 kap.

I 17 kap. 3–8 §§ finns bestämmelser om huvudgudstjänster och bl.a. om hur och när dessa ska ske.

I 17 kap. 11 § om *Kollekter* stadgas följande

I gudstjänsten får kollekt tas upp till Svenska kyrkans verksamhet eller till någon annan verksamhet som det är angeläget för Svenska kyrkan att stödja.

Vid varje huvudgudstjänst ska en kollekt tas upp om inte särskilda skäl talar mot detta. Vid övriga gudstjänster får kollekt tas upp enligt bestämmelserna i 43 kap.

Kollekten utgör ett moment i gudstjänsten. Därför finns vissa grundläggande bestämmelser i kyrkoordningens kapitel om Svenska kyrkans gudstjänstliv. Övriga bestämmelser om kollekt finns i kapitel 43.¹

Med stöd av bemyndigandet i 43 kap. 11 § kyrkoordningen har kyrkostyrelsen utfärdat två bestämmelser om kollekt:

- Kyrkostyrelsens beslut (SvKB 2015:2) om redovisning av kollekt och
- Kyrkostyrelsens beslut (SvKB 2015:3) om kollektbok.

Av 1–2 §§ SvKB 2015:3 framgår indirekt att kollekt kan lämnas på annat sätt än kontant. Ett av syftena med de förändrade bestämmelserna var att beakta den tekniska utvecklingen som medger nya möjligheter att ge kollekt, t.ex. via Swish. Det finns ett informationsmaterial som närmare beskriver vilka ställningstaganden som behöver göras i samband med upptagande av digitalt insamlad kollekt:

<https://internwww.svenskakyrkan.se/1260832>

2 Uttalande från biskopsmötet

Uttalande från Svenska kyrkans biskopsmöte 16 november 2020 (Uppdaterat 24 november)

Fira gudstjänst på de sätt som är möjliga, **digitalt**, eller fysiskt med max 8 personer närvarande, exklusive medverkande. Medverkande utöver de åtta bör innefatta så få personer som möjligt.

När vi inte kan fira nattvard under coronakrisen

Andra mötesplatser med möjligheter och begränsningar

Andra mötesplatser växer snabbt till och uppfinningsrikedomen är stor i olika digitala kanaler, liksom i radio och på TV. **Också den som deltar på distans är en del av gemenskapen.**

Gemenskap på annat sätt

Vi firar inte nattvard på distans, men då mässa firas **digitalt**, eller i radio eller TV är vi delaktiga på ett annat sätt. Hela gudstjänsten och dess olika moment handlar om gemenskap, till exempel genom välsignelse för den som inte kan ta emot bröd och vin. Även den som sitter kvar i bänken – eller i soffan eller vid köksbordet – är en del av den kristna gemenskapen.

¹ Edqvist, m.fl. ”Kyrkoordning för Svenska kyrkan 2018 med kommentarer och angränsande lagstiftning”, s. 303

3 Kyrkorättslig bedömning

Begreppet gudstjänst - vad omfattas av kyrkoordningens gudstjänstbegrepp, om det finns ett sådant?

Begreppet gudstjänst avser alla slags gudstjänster oavsett om de samlar deltagare i ett fysiskt gudstjänstrum eller digitalt.

Att det finns ett gudstjänstbegrepp i kyrkoordningen kan man sluta sig till av skrivningar i förarbetena till kyrkoordningen vid dess tillkomst, CsSkr 1999:3. I den inledande kommentaren till 17 kap. står: ”Med begreppet ’gudstjänst’ avses alla slags gudstjänster och således även de kyrkliga handlingarna, vilka också i kyrkohandboken när det gäller de enskilda ordningarna benämns dopgudstjänst, konfirmationsgudstjänst o.s.v.”

När det i 17 kap. 1 § sägs att det i församlingen ska firas ”andra gudstjänster” kan i detta innefattas allt gudstjänstfirande mot bakgrund av vad som står i kommentaren till den bestämmelsen i kyrkohandboksskrivelsen, KsSkr 2017:6.

Det klargörs nu i paragrafen att församlingen ska fira gudstjänst i form av den allmänna gudstjänsten, kyrkliga handlingar och andra gudstjänster. Med andra gudstjänster avses gudstjänster av olika slag som har det gemensamt att de inte följer ordningen för den allmänna gudstjänsten och inte heller är kyrkliga handlingar. Exempel på sådana gudstjänster är t.ex. enklare andakter vid veckosamlingar med barn.

Om man ska tala om ett ”kyrkoordningens gudstjänstbegrepp” innefattar detta alltså mycket mer än de gudstjänster som det finns särskilda bestämmelser i kyrkoordningen om när och hur de ska firas. Digitalt överförda gudstjänster innefattas också i begreppet. Det kan även noteras att kyrkoordningen uppställer vissa villkor som gäller för att en gudstjänst ska räknas som huvudgudstjänst men att kyrkoordningen inte avgränsar vad som är en gudstjänst. Bestämmelsen i 17 kap. 2§ om att Svenska kyrkans gudstjänster är öppna för alla anger att gudstjänsterna i församlingen ska utformas för att var och en som vill ska kunna delta, att de ska vara tillgängliga för alla, men bestämmelsen ska inte uppfattas som en avgränsning av vad som är en gudstjänst.

Är gudstjänster som enbart sänds digitalt ”öppna för alla”?

För att en gudstjänst ska vara ”öppen för alla” i den mening som avsågs när kyrkoordningen tillkom ska gudstjänstdeltagare kunna delta fysiskt i ett gudstjänstrum där gudstjänsten firas.

Frågan om innebörden av att ”Svenska kyrkans gudstjänster är öppna för alla” har inte prövats. Församlingen har att så långt möjligt tillse att församlingens gudstjänster är öppna för alla, vilket normalt bland annat innebär att tid och plats meddelas i förväg samt att den som så vill personligen och fysiskt där kan delta i gudstjänsten. Att gudstjänsterna är öppna för alla handlar i stor utsträckning om att de ska vara tillgängliga för var och en.

Det kan noteras att det inom församlingens verksamhet av olika skäl sedan lång tid firas gudstjänster som inte fullt ut kan sägas vara öppna för alla, som andakter och andra gudstjänster i exempelvis barngrupper, konfirmandgrupper och bibelstudiegrupper. I praktisk mening är dessa sällan öppna för alla, även om kanske inte någon som kommer dit skulle nekas att delta. I församlingarna är dessa

gudstjänster en naturlig del av församlingens liv. I det sammanhanget ingår även gudstjänster och andakter där deltagande sker helt digitalt, liksom digital överföring av gudstjänster som firas med fysiskt närvarande deltagare. Det blir ett led i att öka öppenheten i meningen tillgängligheten till gudstjänster också när utformningen inte fullt ut kan sägas innebära att de är ”öppna för alla”.

Det som nu aktualiseras är öppenheten i församlingens gemensamma gudstjänster, de gudstjänster som firas regelbundet och dit alla är inbjudna att komma, både huvudgudstjänster och andra gudstjänster. Dessa gudstjänster skulle under normala omständigheter ofta firas i en kyrka eller annan gudstjänstlokal i församlingen, men på grund av pandemin och restriktionerna har valet på många håll stått mellan att ställa in eller erbjuda deltagande digitalt.

Bestämmelsen i 17 kap. 2 § kyrkoordningen innebär att ingen ska utestängas från församlingens gudstjänster. Redan om det krävs att man har och behärskar vissa tekniska hjälpmedel blir öppenheten begränsad. Digitalt utsända gudstjänster kan i praktiken bli omöjliga att delta i för många personer som annars skulle delta i en gudstjänst i ett gudstjänstrum och dessa gudstjänster blir därför inte “öppna för alla”. De digitalt överförda gudstjänsterna är öppna för alla som har tillgång till tekniken och kan använda den, men de är inte öppna för alla i meningen tillgängliga för alla. Med tanke på grundprincipen att gudstjänsterna ska vara öppna för alla, behöver församlingarna eftersträva att vid digital överföring använda sådana lösningar som gör det möjligt att delta för så många som möjligt av dem som önskar det.

Sammanfattningsvis kan digitalt överförda gudstjänster i en bemärkelse sägas vara öppna för ett obegränsat antal personer, men alltså inte fullt ut i den mening som när kyrkoordningen tillkom avsågs med uttrycket “öppna för alla”, utan för det behöver gudstjänstdeltagare kunna få delta fysiskt i ett gudstjänstrum där gudstjänsten firas.

Vad innebär det om gudstjänster sänds digitalt? Ska kollekt tas upp?

I gudstjänster som överförs digitalt bör kollekt tas upp i samma utsträckning som i gudstjänster där gudstjänstdeltagarna är fysiskt närvarande.

Som angetts ovan kan digitala gudstjänster inte anses vara “öppna för alla” i den mening som avsågs när kyrkoordningen tillkom, men församlingen bör eftersträva att även de digitalt överförda gudstjänsterna görs tillgängliga för så många som möjligt av dem som vill delta, efter de förutsättningar som finns lokalt.

Flera domkapitel har lämnat generell medgivande till att församlingarna under en angiven tidsperiod beslutar att huvudgudstjänsten, eller en gudstjänst på huvudgudstjänstens plats, på grund av restriktionerna under pandemin enbart sänds digitalt. Vid utformandet av en sådan gudstjänst bör det som vanligen gäller för huvudgudstjänster tillämpas så långt möjligt, bland annat vad gäller kollekt. De digitalt utsända eller tillgängliga gudstjänsterna är, med sina begränsningar, församlingarnas gudstjänster och utgör delar av församlingens gudstjänstliv.

Sedan 2016 har kyrkostyrelsens bestämmelser om kollektbok anpassats för att också beakta förekomsten av elektroniska betalalternativ. Numera sker det kollektupptagning ofta via exempelvis betaltjänsten Swish parallellt med det fysiska upptagandet och det står klart genom kyrkostyrelsens bestämmelser att kollekt kan tas upp på annat sätt än att samlas in direkt i lokalen där en gudstjänst äger rum.

Kollekten är en del av gudstjänsten och ska ingå när så är möjligt även vid digitalt utsända gudstjänster. Vid huvudgudstjänsten ska kollekt tas upp, om inte särskilda skäl talar emot det, medan vid övriga församlingsgudstjänster får kollekt tas upp, se 17 kap. 11 § kyrkoordningen. Om församlingen beslutat att huvudgudstjänsten ska

ersättas av en gudstjänst som är tillgänglig digitalt, i direktsändning eller förinspelad, är huvudregeln att kollekt fortsatt ska tas upp. Att vid digitalt utsända gudstjänster inte ta upp kollekt utan enbart göra andra insamlingar saknar stöd i bestämmelser.

I relation till dem som fått kollekter beviljade och som är ekonomiskt beroende av dessa medel är det av betydelse att kollekt tas upp. Kollekt tas upp till fastställda ändamål för riks- och stiftskollekter och i övrigt enligt kyrkorådets eller församlingsrådets beslut. Kyrkorådet behöver även fatta beslut om hur medel som insamlas på annat sätt än kontant ska hanteras, inom ramen för de möjligheter som bestämmelserna om kollekt ger.